

הפקולטה לאמנויות, ביה"ס למוזיקה ע"ש בוכמן-מהטה

שם הקורס: מונטוורדי – שירת הברבור: מבטים על ספר המדריגלים השמיני ו"היער המוסרי והרוחני"

Monteverdi – A Swan Song: Views on the 8th book of madrigals and the *Selva morale e spirituale*

סמסטר ב', תשע"ד

שיעור, 2 ש"ס

שם המרצה: ד"ר רז בנימיני

טלפון ודואר אלקטרוני: ימסרו לסטודנטים עם תחילת הקורס

שעות קבלה

בתאום מראש

תיאור הקורס

בשנת 1638, בהיותו בן 71, פרסם קלאודיו מונטוורדי בוונציה את ספר המדריגלים השמיני שלו, האחרון שיראה אור בחייו, תחת הכותרת הייחודית "מדריגלים של מלחמה ואהבה, עם כמה קטעים בסגנון תיאטרלי, אשר משובצים לפרקים קצרים בין שירים ללא מחוות". ספר זה, הגדול ביותר מבין שמונת ספרי המדריגלים שפרסם, הקדיש מונטוורדי לקיסר האימפריה הרומית הקדושה, פרדיננד ה-III. שלוש שנים מאוחר יותר, בשנת 1641, שנתיים לפני מותו, פרסם מונטוורדי גם את קובץ יצירותיו הדתיות האחרון והמונומנטאלי, אף הוא תחת כותרת יוצאת דופן – "היער המוסרי והרוחני". קובץ זה הקדיש מונטוורדי לאלאונורה גונגה, אימו של פרדיננד ה-III, ואלמנתו של הקיסר הקודם של האימפריה הרומית הקדושה, פרדיננד ה-II. שני קבצים אלה בולטים בממדיהם יוצאי הדופן ובגיוון הרב של הסגנונות המוסיקליים ושל המקורות הטקסטואליים המשמשים בהם, המשלבים בין ישן לחדש ובין חילוני לדתי. בשני הקבצים בולטים החדירה של המוסיקה הבימתית והאופראית למחוזות בלתי צפויים של המדריגל ושל המוסיקה הדתית, והשימוש המועצם באפקטים סונוריים וצבעוניים קוליים וכליים. כמו יצירות מופת אחרות מתאפיינים גם שני קבצים אלה במורכבות ובמידה של עמימות אניגמאטית המזמינות מגוון פרשנויות ומאפשרות זוויות מבט רבות ושונות. מבחר מבטים מצטלבים ומשלימים על שני הקבצים יוצגו וידונו במהלך הקורס, תוך העלאת תובנות חדשות על היצירות בהקשריהן השונים.

In 1638, when he was 71 years old, Claudio Monteverdi published in Venice his 8th book of madrigals, the last to be published during his lifetime, under the idiosyncratic title "Madrigals of war and love with some pieces in the theatrical style paced as short episodes between songs without jests" (*Madrigali guerrieri, et amorosi: con alcuni opuscoli in genere rappresentativo che saranno per brevi episodii frà i canti senza gesto*). This book, the most expansive among the eight books of madrigals published by Monteverdi, was dedicated by the composer to the Holy Roman Emperor, Ferdinand III. Three years later, in 1641, two years before his death, Monteverdi published his last and monumental collection of sacred

music, titled also somewhat enigmatically – “The moral and spiritual forest” (*Selva morale e spirituale*). This collection was dedicated to Eleonora Gonzaga, Ferdinand III’s mother, and widow of the previous Holy Roman Emperor, Ferdinand II. These two collections are remarkably large and varied in musical styles and textual sources, mixing old and new, sacred and secular. Both collections stand out in the pervasion of the operatic and stage music into the unexpected realms of madrigal and sacred music, and in the intensive use of vocal and instrumental sonorous and timbral effects. Like many other masterpieces, these collections are characterized by complexity and certain enigmatic ambiguousness, prone to various interpretations and enable many different points of view. A variety of such complementary and intersecting views on these two collections will be introduced and discussed in this course, while suggesting new insights concerning the works in their various contexts.

דרישות הקורס

נוכחות, השתתפות, קריאה, האזנה, הגשת מטלת אמצע, מבחן בית מסכם

דרישות קדם

תולדות המוסיקה א'

מרכיבי הציון הסופי

60% מבחן בית מסכם

20% מטלת אמצע קורס

20% השתתפות פעילה (כולל קריאה והאזנה בבית)

נושאי הקורס (נתון לשינויים)

1. הזווית הסגנונית-אסתטית – מונטוורדי כמלחין התפר שבין הרנסנס לבארוק: פריצת גבולות הז'אנר, המדיום והצורה; התגבשות עקרונות מרקמיים, מבניים וצורניים חדשים; התגברות יסודות הדרמה והצבע; דגש מועצם על הבעת רגש ועל אפקטים חושיים; מגמות חדשות בבחירות טקסטואליות ועוד. נושא זה יואר תוך דיון ביצירות אחרות של מונטוורדי ושל מלחינים אחרים, בהקדמות ובהקדשות שצירף מונטוורדי לקבצי היצירות הנדונים ובחיבורים תיאורטיים נוספים מן התקופה, ותוך הקבלה למגמות וליצירות מתחומי האמנות הויזואלית.

2. הזווית הפוליטית – הביטויים הטקסטואליים והמוסיקליים המגוונים ביצירות הנדונות לקשרים של מונטוורדי לישויות פוליטיות שונות במהלך הקריירה שלו: חצר דוכסות גונזגה במנטובה, הרפובליקה הוונציאנית, והאימפריה הרומית הקדושה. מערכת מסועפת ומורכבת זו של קשרים פוליטיים מוסיקליים וטקסטואליים תיבחן לאור דיון במפה הפוליטית המורכבת והטעונה של איטליה ואירופה בתקופה.

3. הזווית הדתית – הקובץ "היער המוסרי והרוחני" מיטיב לבטא את האמביוולנטיות של היחס לאמנות ולמוסיקה מצד הממסד הקאתולי בתקופה, לאור המגמות השמרניות שהובילה וועידת טרנט מצד אחד, ולאור המגמות המנוגדות שהובילו מסדרים דתיים שקמו לאחר וועידת טרנט, ובראשם האורתורים והישועים, מצד שני. אמביוולנטיות זו תידון גם על רק התבוננות באמנות החזותית בתקופה, ועל רקע יצירות אחרות של מונטוורדי. נושאים בולטים נוספים בקובץ, בהם דגש על הערצת הבתולה ועל מוטיב המלחמה, עולים גם הם בקנה אחד עם המגמות הדתיות בתקופה, עם הדימוי המתחדש של הכנסייה הקאתולית, ועם הזהות המורכבת של האימפריה הרומית הקדושה ומעמדה, בייחוד בתקופת מלחמת שלושים השנה, שבעיצומה פורסמו יצירות אלה.
4. "תאטרון מונדי" – התיאטרון, במשמעויותיו המטאפוריות והקונקרטיות, הוא אחד המושגים הבולטים והמרכזיים בתרבות של המאות ה-16 וה-17 במגוון תחומי ידע, בחיים החברתיים, הפוליטיים והדתיים ובאמנויות השונות. מגמות אלה מציעות הבנה אפשרית לטבע המקיף והמגוון של קבצי היצירות הנדונים ומבהירות את היסודות האופראיים והדרמטיים הבולטים בהם, כמו גם ביצירות אחרות של מונטוורדי ושל מלחינים אחרים באותה תקופה. הדיון ילווה בצפייה בקטעים מתוך הפקות בימתיות ליצירות רלוונטיות.
5. הזווית הפילוסופית – מגמות, רעיונות וזרמים פילוסופיים שונים של הרנסנס הותירו חותמם על שני קבצי יצירות אלה ומתמזגים בהם לעיתים בשירות אידיאלים פוליטיים ודתיים: ההומניזם והניאו-פלטוניזם של הרנסנס; הפילוסופיה של האהבה לפי תפיסתו הפואטית של פטררקה; הקודים החצרניים כפי שנוסחו בספרו הנודע של בלדסרה קסטיליונה "איש החצר" במאה ה-16; התפיסות החדשות של הרגש במאה ה-17 ועוד.
6. הזווית הביוגרפית – המונומנטאליות של קבצי יצירות אלה והטבע המקיף והכולל שלהם ניתנים להבנה על רקע מעמדו הנערץ של מונטוורדי בתקופה, מצד אחד, ועל רקע גילו המופלג ובריאותו המתדרדרת מצד שני. הבנה זו של קבצים אלה כצוואה מוסיקלית, או כ"שירת ברבור", מתחדדת על רקע דיון בשאלת הזקנה בתקופת הרנסנס, והשוואה ליצירותיו של אמן גדול אחר שהגיע לגיל מופלג בתקופת הרנסנס, מיכאלאנג'לו.

רשימת ספרות

תוגש לסטודנטים בתחילת הקורס